

Marian Paździor

"Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego", Państwowa Służba Ochrony Zabytków, Oddział Wojewódzki w Białymstoku : [recenzja]

Ochrona Zabytków 51/1 (200), 87-90

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, Państwowa Służba Ochrony Zabytków, Oddział Wojewódzki w Białymstoku

Zeszyt 1

Białystok 1995, s. 97, il. 68 + 3 kolorowe (okładka). Zespół redakcyjny: ks. Jan Nieciecki, Antoni Oleksicki, Lucyna Stalończyk, Stanisław Stawicki.

Antoni Oleksicki, sprawujący urząd wojewódzkiego konserwatora zabytków, określił we wstępie cel wydawnictwa: przybliżenie problematyki ochrony zabytków osobom interesującym się dziejami północno-wschodniej części Podlasia. Nie tylko prace konserwatorskie będą omawiane w kolejnych zeszytach biuletynu¹, także: archeologia, ukształtowanie przestrzenne miejscowości historycznych, architektura i budownictwo zabytkowe, parki, cmentarze, zabytki ruchome — w tym malarstwo, rzeźba i rzemiosło artystyczne. Zespół redakcyjny zamierza omawiać ich wartości zabytkowe, odtwarzać dawne dzieje, sygnalizować odkrycia, analizować badania i prace konserwatorskie w województwie białostockim. Ważną sprawą będzie także prezentowanie obiektów lub zespołów zabytkowych w celu pozyskania dla nich użytkowników, którzy mogą je uratować poprzez przejęcie, konserwację i zagospodarowanie według wskazań służby konserwatorskiej.

Dzięki wieloletniej pracy Biura Badań i Dokumentacji Zabytków

w Białymstoku, działającym od 1968 r. przy wojewódzkim konserwatorze zabytków², mógł się ukazać pierwszy zeszyt biuletynu. Podzielony został na następujące działy: *Materiały, Zabytki do zagospodarowania, Dobra utracone, Dokumentacje w zbiorach PSOZ w Białymstoku*.

Dział *Materiałów* otwiera artykuł Stanisława Stawickiego pt. *Szkice z dziejów unickiego klasztoru w Supraślu w świetle „Kroniki Lawry Supraslskiej”*. Głównym inicjatorem i fundatorem klasztoru w Supraślu był Aleksander Chodkiewicz, który sprowadził bazylianów do Gródka z klasztoru w Kijowie w 1498 r. Autor objaśnia teksty Kroniki i wyciąga wnioski z tego podstawowego źródła wiedzy o monasterze w jego zmiennych kolejach losu. Artykuł opatrzone źródłowymi przypisami.

Ewa Nawrońska przedstawiła rys historyczny ratusza w Białymstoku wraz z przeobrażeniami jego architektury, a ks. Jan Nieciecki zamieścił artykuł pt. *Opowieści o „Polskim Wersalu”*, czyli o białostockiej rezydencji kasztelana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego Jana Klemensa Branickiego.

O zabytkowych organach napisali: Marian Dorawa — *Zabytkowe organy województwa bia-*

lostockiego — ich wartości i ochrona, oraz Janusz Musialik — *O pewnych aspektach konserwatorskich zabytkowych organów*. Pracami archeologicznymi zajęła się Krystyna Bieńkowska w artykule pt. *Najważniejsze wyniki badań prowadzonych w latach 1990–1994 na terenie województwa białostockiego*. Zamieszczono mapę z naniesieniem obszarów przebadanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski i opisem sześciu stanowisk. Prace remontowo-konserwatorskie przy drewnianej cerkwi cmentarnej p.w. MB Kazańskiej w Narwi przedstawiła Barbara Tomecka.

Lucyna Stalończyk w obszernym artykule omówiła prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych w województwie w latach 1980–1985³. Wśród kilkudziesięciu prac wyróżnia się konserwacją malowideł z przedstawieniem Adoracji Trójcy Świętej z 1738 r. w kościele parafialnym p.w. Świętych Antoniego i Józefa Oblubieńca NMP w Boćkach. Układ i charakterystyka postaci przypominają m.in. malowidła z biblioteki klasztornej augustianów w Zaganiu wykonanych przez J. W. Neunhertza (po 1732 r.). Również unikatowe, haftowane epitafium Izabeli z Poniatowskich Branickiej wykonane po 1811 r., pochodzące ze „starego” kościoła p.w. Wnie-

1. W dotychczasowych publikacjach na temat ochrony i konserwacji zabytków na Białostocczyźnie możemy odnotować fundamentalną pracę J. Poskrobko pt. *Ochrona zabytków architektury w województwie białostockim w okresie międzywojennym*, „Ochrona Zabytków” 1989, z. 1, s. 13–28, oraz te same autorki, *Ochrona zabytków architektury w województwie białostockim w latach 1918–1939*, cz. 2, tamże, 1989, z. 3/4, s. 238–250. Należy tutaj

wymienić również artykuł L. Stalończyk, *Prace konserwatorskie w województwie białostockim w latach 1985–1990*, tamże, 1992, z. 3, s. 254–277 oraz *Prace konserwatorskie w województwie białostockim w latach 1980–1985. Zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego*, tamże, 1996, z. 1, s. 74–103.

2. Biuro zostało powołane uchwałą z dn. 19 grudnia 1968 r. nr 137/1076/68 przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodo-

wej w Białymstoku. Por. S. Łazarowicz, W. Sieroszewski, *Przepisy prawne dotyczące ochrony dóbr kultury oraz muzeów*, wyd. II, Warszawa 1970, BMOZ, t. XXVIII, s. 95. Warto przy tej okazji podkreślić, że Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków w Białymstoku było trzecim w kraju — ustanowionym po rzeszowskim (1965) i bydgoskim (1966).

3. Por. przypis 1.

bowzięcia NMP w Białymstoku, poddane zostało konserwacji. Epitafium to ma wyjątkowe znaczenie ze względu na przedstawioną na nim ikonografię fragmentu widoku Białegostoku. W przypisie autorka podała przebieg prowadzonych przez wykonawców prac, jak również sposoby ich dokumentowania. Szkoda tylko, że nie podano przy każdym obiekcie nazwisk wykonawców, konserwatorów, które z pewnością są znane i odnotowane w dokumentacjach powykonawczych, tak jak to uczyniono w publikacji w „Ochronie Zabytków” (por. przypis 3). Antoni Oleksicki przedstawił prace remontowo-konserwatorskie prowadzone w dawnym pałacu Hasbachów w białostockich Dojlidach. Z dwóch ważnych powodów artykuł zasługuje na uwagę Czytelnika. Pierwszy — to przekazanie „z pierwszej ręki”, z racji pełnionej przez autora funkcji, perypetii i zarazem osiągnięć konserwatorskich na przykładzie jednego tylko obiektu, drugi — to przykład działań, których celem było prawidłowe zagospodarowanie zabytku. Obiekt ten, zbudowany w końcu XIX w. i rozbudowany w 1906 r., był po ostatniej wojnie wyeksploatowany do końca przez różnych, przypadkowych użytkowników, a następnie opuszczony ze względu na stan zagrożenia budowlanego. Najbardziej słuszną decyzję podjął wojewódzki konserwator zabytków — wzorem resztą innych województw (m.in. Słupsk, Jelenia Góra, Zielona Góra, Legnica, Skierniewice, Bydgoszcz) — podejmując remont kapitalny obiektu dla własnych potrzeb z przeniesieniem na siedzibę WKZ. Z odremontowanego pałacu korzystają również: Białostockie Towarzystwo Naukowe, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, redakcja „Białostoczczyzny”, Przedsiębiorstwo Usług Kartograficznych „D'orokart”.

Zabytkowe zespoły dworsko-ogrodowe pozostające w zarządzie Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa są tematem artykułu Małgorzaty Pawluczuk. W województwie białostockim działają dwa oddziały terenowe tej Agencji: oddział w Warszawie, zarządzający zespołami dworskimi po PGR w Knyszynie, i oddział w Suwałkach. Ogółem jest to 25 zespołów dworskich, w tym 13

o znacznych walorach historycznych. Zadaniem współpracy PSOZ z Agencją jest znalezienie najlepszych użytkowników dla obiektów bądź dla całych zespołów. Jak się sprawdzą prognozy dla tego programu działań okaże się za kilka lat. Należy życzyć tym zamierzeniom powodzenia.

W dziale *Zabytki do zagospodarowania* zamieszczono konspekt wiadomości o synagodze w Orli, pióra Dariusza Stankiewicza. Prace konserwatorskie prowadzone w latach 1985–1992 nie zostały jeszcze zakończone. Z praktyki wynika, że konieczne należy zamieszczać plan budynku, a nawet plan sytuacyjny, dla pełniejszej orientacji przyszłego użytkownika. Niektórzy konserwatorzy sporządzają odrębne foldery kolorowe z obiektami przeznaczonymi do zagospodarowania. Może i w Białymstoku warto o tym pomyśleć.

Nader wartościową pozycją jest dział *Dobra utracone*. Będzie on pomocą w odszukiwaniu i odzyskaniu zaginionych, skradzionych zabytków. W tym zeszycie opisano i zilustrowano zabytki ruchome z cerkwi w Koźlikach — siedem ikon z XIX w. Opisał je Dariusz Stankiewicz. Na koniec rzecz bardzo cenna dla historyków: katalog — oczywiście częściowy — studiów historyczno-urbanistycznych miejscowości w liczbie 46 podanych alfabetycznie. Katalog ten zamieszczono w stałym dziale pt. *Dokumentacje w zbiorach PSOZ w Białymstoku*. W przypisie zaznaczono, że w dziale tym będą publikowane studia historyczno-urbanistyczne i ruralistyczne miejscowości, studia historyczno-architektoniczne zespołów i pojedynczych obiektów architektury oraz budownictwa, dokumentacje zabytkowych ogrodów i cmentarzy, inwentaryzacje rysunkowe i projekty, dokumentacje badań i prac konserwatorskich, ekspertyzy i inne z nimi związane. Ideałem byłoby zamieścić również spisy lub wykazy negatywów, mając w pamięci choćby zbiory fotograficzne niezapomnianego śp. inż. Władysława Paszkowskiego, wojewódzkiego konserwatora zabytków, którego sylwetka i prace warte są osobnej biografii.

Zeszyt 2

Białystok 1996, s. 151, il. 103 + 3 kolorowe (okładka), wkładka — mapa.

Jak wynika ze wstępu pióra A. Oleksickiego — pierwszy zeszyt Biuletynu spotkał się z dużym zainteresowaniem różnych środowisk kulturalnych, spełniając rolę bodźca do wydania następnych zeszytów. W utrzymanych działach pierwszy artykuł *Materialów* dotyczy zespołu pałacowego w Strabli, jego dziejów i konserwacji. Autorka Janina Hościłowicz ze znanstwem przedstawiła temat, kolejnych właścicieli, m.in. Stanisława Fogelwedera, znanego humanistę z XVI w., Turowskich, Kurzenickich, Starzeńskich. Historia odbudowy, konserwacji i zagospodarowania tego obiektu jest nader bogata, dowodzi zarazem trudności w znalezieniu odpowiedniego do rangi obiektu użytkownika.

Artykuł Zofii Cybulko dotyczy dziejów kościoła parafialnego w Krypnie, pochodzącego z XVIII w., ale sięgającego fundacją XVII w. Ks. Jan Nieciecki snuje dalsze, ciekawe opowieści o „Polskim Wersalu”, jak określiła tym mianem już w 1742 r. rezydencję Branickiego Konstancja z Gnińskich Czapska. Tenże autor omawia kolorystykę elewacji pałacu Branickich opierając się na gruntownych badaniach archiwalnych. Lucyna Stalończyk przedstawiła prace nad przywróceniem pierwotnej kolorystyki pałacu Branickich, a Krzysztof Miller — konserwację malowideł ściennych w pałacu.

O nowo pozyskanych źródłach kartograficznych z archiwów rosyjskich napisał A. Oleksicki. Jako osobną wkładkę wydrukowano plan miasta Białegostoku z ok. 1807 r. w skali 1:3726, a na odwrotnej stronie zreprodukowano topograficzną mapę okolic Białegostoku w skali ok. 1:41 000, pochodzącą z 1825 r. Również w dziale *Materialy* zamieszczono artykuły: Ewy Narolewskiej — *Niezrany projekt odbudowy wnętrza białostockiego ratusza*; Małgorzaty Pawluczuk — *Lapidarium cmentarza ewangelickiego w Białymstoku*; Krzysztofa Staweckiego — *Konserwacja malowideł w cerkwi w Nowoberezowie*; Lucyny Stalończyk — *Zabytki ruchome zakonserwowane w latach 1985–1990* (kontynuacja z zeszytu 1 z 1995 r.; Krystyny Zawadzkiej — *Projekt wyposażenia wnętrza zabytkowego kościoła św. Anny w Starej Kamiennej parafii Dą-*

browa Białostocka; Haliny Karwowskiej — *Wstępne wyniki archeologicznych badań wykopaliskowych „Góry Zamkowej” w Gródku*; Marka Zalewskiego — *Rybniki „Krzemianka”*. *Kompleks prahistorycznych kopalń krzemienia w Puszczy Knyszyńskiej*.

Dział *Zabytki do zagospodarowania* zawiera artykuł Łucji Włoch — *Zespół dworsko-parkowy w Andryjankach*. Nasuwa się znów potrzeba zamieszczenia planu obiektu, jak to jest już ogólnie przyjęte w tego typu propozycjach przeznaczonych dla przyszłego użytkownika.

Dział *Dobra utracone* omawia kradzież trzech ikon z cerkwi w Ordyncy i sześciu ikon z Pawłów autorstwa Dariusza Stankiewicza. Podano szczegółowe opisy z wymiarami. Niestety, nie wszędzie opisano koloryt, co jest wymagane przy tego typu poszukiwanych obiektach. Poza tym należy przypuszczać, że w razie odnalezienia wymienionych w zeszytach obiektów, będzie o tym informacja w następnych numerach.

Dział *Dokumentacje w zbiorach* zawiera 93 opisy studiów historyczno-architektonicznych miejscowości podanych w układzie alfabetycznym. Przy każdym podano autora tekstu, rok wykonania i numer inwentarza.

Ostatnia strona zeszytu to 21 pozycji dotyczących sponsorów tego wydawnictwa.

Zeszyt 3

Białystok 1997, s. 234, il. 108, w tym 18 kolorowych. Kolorowa okładka prezentuje dwa dzieła sztuki sakralnej: obraz *Ukrzyżowanie* z kościoła NMP w Bielsku Podlaskim oraz *Monument serc* Stefana Mikołaja i Katarzyny Aleksandry Branickich w Białymstoku. Do zespołu redakcyjnego weszła Janina Hościłowicz.

W dziale *Materiały* zamieszczono artykuły ks. Jana Niecieckiego pt. *Monument serc...* oraz *Opowieści o Polskim Wersalu*.

Antoni Oleksicki zamieścił obszerne studium pt. *Rynek w Białymstoku — przeszłość i czasy obecne*. Informacje w nim zawarte oparte zostały na materiałach własnych służby konserwatorskiej.

Ciekawe są wnioski o rozrastaniu się zieleni na rynku i konsekwencjach tego zjawiska dla układu urbanistycznego miasta¹. Tematem opracowania Barbary Cichońskiej jest obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej w katedrze białostockiej zwany obrazem *Matki Miłosierdzia*. Dzieło to — pędzla malarki Łucji Bałzukiewiczówny z 1927 r. — przedstawione zostało na kolorowych ilustracjach z podaniem historii obiektu i jego konserwacji.

Prace konserwatorskie w latach 1991–1995 przy zabytkach ruchomych przedstawiła Lucyna Stalończyk. Na podkreślenie zasługują kolorowe zdjęcia niektórych obiektów. Ogółem omówiono zabytki w 23 obiektach, a 10 z nich pokazano w kolorze. Na specjalną uwagę zasługuje kościół Świętych Antoniego i Józefa w Boćkach ze względu na jego wyposażenie datowane na lata 1736–1739. Należy nadmienić, że w każdym z obiektów sakralnych bądź w muzeum poddano konserwacji po kilka, a nawet kilkanaście przedmiotów (np. w Turzości Kościelnej 10 obrazów z XVIII i XIX w.). Małgorzata Dolistowska przedstawiła dzieje kościoła z końca XVIII w. w Dolistowie Starym, opatrując artykuł aneksami ze źródeł AGAD-u w Warszawie. Ewa Narolewska omówiła w obszernym studium dzieje ratusza z 1779 r. w Bielsku Podlaskim, a Barbara Tómecka — losy kościoła p.w. Św. Anny w Starej Kamiennej w trakcie prac remontowych. Pokażną pozycję w dziale *Materiałów* stanowi pierwsza część pracy Wiktora Z. Łyjaka, organmistrza i historyka. W rejestrze podanym przez autora figuruje w porządku alfabetycznym 29 miejscowości. Każdy „pozytyw” posiada swą historię oraz podane wypisy źródłowe. Podstawą do kwerendy źródłowej było dla Autora Archiwum Kurii Diecezjalnej Siedleckiej, a w dalszych Jego zamierzeniach jest w przyszłości ogłoszenie drukiem kompletu informacji z terenu dawnej diecezji łuckiej. Wskazanie istotnych źródeł dla tej dziedziny sztuki może być podstawą do tworzenia nauki zwanej „organologią”. Z tej właśnie dziedziny

zamieszczono artykuł Mariana Dorawy pt. *Pozytyw szkatulny z Tykocina z 1 poł. XVIII w.* Krzysztof Stawecki przedstawił prace konserwatorskie nad obrazem z 1622 r. *Ukrzyżowanie* z bazyliki p. w. Narodzenia NMP i św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim. Obraz ten stanowi tytułową stronę kolorowej okładki zeszytu. Niewątpliwą ciekawostką są kapliczki z Puszczy Knyszyńskiej w kształcie desek wotynnych — niektóre mają kształt skrzypiec — z XIX w., opisane przez Joannę Sokólską i Wojciecha Załęskiego.

O szesnastowiecznych kafkach naczyńowych w Tykocinie napisała Urszula Stankiewicz stwierdzając, że zrekonstruowana z tych kafli bryła pieca nie znajduje analogii na terenie Polski, sięgając swym rodowodem do Czech. Ostatnią pozycję *Materiałów* stanowi artykuł Marka Rubnikowicza pt. *Wyroby szklane ze stanowiska I w Gródku gm. loco*. Dział *Zabytków do zagospodarowania* prezentuje zespół dworsko-ogrodowy w Dłubowie autorstwa Rimmy Sylwanowicz, oraz założenie dworsko-ogrodowe w Sikorach tejeż autorki. Dział *Zabytków utraconych* zawiera komunikaty Dariusza Stankiewicza o kradzieży rzeźb z białostockiej fontanny oraz kradzieży 13 wotów z kościoła w Krypnie Kościelnym.

Na zakończenie podano zestaw dokumentacji parków, ogrodów, cmentarzy oraz studiów historyczno-przestrzennych opracowany przez Krystynę Szczęgłowicz. Zamieszczona recenzja Jerzego Lileyki omawia dwie pozycje ks. Jana Niecieckiego: *Antoni Tallmann autorem portretów Branickich w kościele w Tykocinie* oraz *Antoni Herliczka autorem malowideł ściennych w Pałacu Mysławickim w warszawskich Łazienkach*.

Biuletyn zamieścił również opinie o swym wydawnictwie, z reguły pochlebne, które nadeszły od różnych instytucji, z prasy oraz od osób zainteresowanym regionem Białostockim. Zamieszczono — słusznie — informację o konkursie Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Generalnego Konserwatora Zabytków na

1. Por. J. Kowalczyk, *Drzewa a ochrona historycznego krajobrazu w mieście*, „Ochrona Zabytków” 1996, nr 2, s. 194.

najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego w 1995 r. Starania Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Białymstoku uhonorowane zostały nagrodą I stopnia, którą otrzymali Ewa i Janusz Tomaszewscy za odrestaurowanie willi z 1900 r. w Białymstoku przy ul. Parkowej 6.

Z dużym uznaniem należy przyjąć trzy wydane zeszyty biuletynu. Będą one nie tylko pomocą

dla zainteresowanego zabytkami środowiska w Polsce, lecz także atrakcyjną formą przewodników po województwie białostockim. Zwiększający się sukcesywnie nakład (700, 1000, 1200 egz.) jest najlepszym dowodem na zapotrzebowanie na tego rodzaju publikacje. Są one jak do tej pory niezbyt liczne, a te, które się ukazują — świadczą o żywotności i twórczej ekspansji pracowni-

ków Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Trzeba dodać, że szata graficzna autorstwa Krzysztofa Tura swym wysokim poziomem w najwyższym stopniu zachęca do korzystania z wydawnictwa. W sumie — należy życzyć Zespołowi Redakcyjnemu najlepszych osiągnięć w popularyzacji ochrony i konserwacji zabytków tego nadzwyczaj ciekawego regionu.

Marian Paździor